

A VERS ÚJJÁSZÜLETÉSE A RÁDIÓBAN

NEMRÉGIBEN A pálutcai fiúkat adták az egyik fővárosi színházban és ez alkalomból színpadon szerepelni tudó fiúkat kerestek. Az alkalmasságot beszélgetés alapján akarták megállapítani, beszélgetésre pedig, mint ilyenkor szokás, verseket mondatnak. A toborzásról Hevesi Sándor, a darab rendezője igen keserű hangon számolt be egy hetilapban. A versmondás ugyanis egyáltalában nem sikerült; az alsóközépisikolás korban levő fiúk teljességgel tudatlanoknak bizonyultak. Annyira nem tudtak verseket, hogy még Kölcsey Himnuszát sem lehetett velük elmondani. Kénytelen-kelletlen a sportról szólaltatták meg őket; itt azután megeredt a fiúk nyelve és még a legügyefogyottabb is folyamatosan, friss előadókészséggel beszélt. Hevesi visszaemlékezett a diákkorára, melyben nem ment ritkaságszámba az olyan gyerek, aki száz Petőfi-verset is tudott könyv nélkül; a visszaemlékezés során érintette az iskola mai mulasztását, majd a versnek a rádióban való szerepéről szólt néhány szót. Egyelőre állapítsuk meg Hevesi tapasztalatai nyomán a fővárosi diákságnak a vers iránt mutatkozott teljes közönyét.

Fábián István gimnazisták olvasmányairól írt tanulmányában (Magyar Szemle, 1936 február) így foglalja össze tapasztalatait: „A líra⁴ szóba sem kerül, egyszerűen nem törődnek vele. Ma már csak egy-egy gyengébb tehetségű fiú éli ki kuruckodó hajlamait abban, hogy „Adyt imádja”. Általában lírikusokat csak azok olvasnak, akik maguk is verselnek.“

Kenyeres Imre az egyetemi hallgatók verskultúrájának kezdetleges fokáról ír ugyancsak a Magyar Szemlében (1936 október). Az Ady-tűz kihúnyásáról ő is szól, majd megállapítja, hogy: „A későbbi években a még lelkesedő hallgatók is behullanak a verssel szemben a közönybe. S ez a közöny nemcsak a klasszikusokra vonatkozik, hanem a modernekre is. Nem nagyon sokan ismerik Reményik, Áprily, Mécs verseit, semmivel sem többen Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, az egy lélekzettel régebbi nemzedék költeményes kötetét. A legújabb poéták neve elég gyakran fölhangzik (különösen a poétainasok beszélgetésében), de csak aszerint, amint a pillanatnyi aktualitás felszínre hozza verseiket. Az irodalmi műveltség e részének lendületét csak többi területének megerősödése után várhatjuk.“

Mindezekhez hozzátehetjük még azt a szerkesztőségekben is meglehetősen elterjedt véleményt, hogy „a vers csak azokat érdekli, akik

maguk is írnak verseket“: ez különben az előbb idézett megállapításokkal azonos.

Tanulmányunk címében a vers és rádió kapcsolatáról szoltunk; az eddig elmondottakra azért volt szükség, hogy annál szembetűnőbbé tegyük a rádióhallgatók kedvező véleményét a versről. A magyar rádió három évvel ezelőtt megszavaztatta hallgatóit a műsorfajták kedveltségéről s ekkor a vers meglepően jó arányszámot kapott: 117.560 szavaztak mellette 270.000 szavazatból, míg a vers ellen 96.679 nyilatkozott: mintegy 56.00 szavazó nem foglalt állást. Ez a verskedvelés nem a magyar rádióközönség elszigetelt véleménye; minden külföldi rádióban kívánják és ez óhajtnak megfelelően szaporítják is a verses műsorszámokat. Nem állíthatjuk, hogy a verskedvelő rádióhallgatók kivétel nélkül az idősebb nemzedékből kerülnek ki, hiszen még nem is nagyon régen az a nézet járta, hogy a vers a fiatalság műfaja és öröme, az öregebbeknek már másfelé terelődik az érdeklődésük. Az ifjúság volt mindig a lírai kor, nem az öregség. Minthogy a rádióhallgatóság nem oly egységes tömeg, mint a középiskolai, meg az egyetemi ifjúság, nyilván olyan fiatalok is érdeklődnek a vers iránt, akik kívül esnek a megszokottan „értelmiségi“-nek nevezett ifjúságrészen, ami a vers-kultúra szempontjából örvendetes jelenség.

A rádióhallgatóknak ez a verskedvelése természetes következménye az élő szó visszatért uralmának. Ma a betűkultúra meg a hangkultúra határán állunk; az irodalmi megítélés még betűinek mutatkozik, maguk az irodalomtudomány emberei sem ismerték fel a tömegek irodalmi életében bekövetkezett változást. Mikor irodalomról esik szó, még mindig az olvasott könyvre, a nézőtér előtt játszott színműre gondolnak írók, irodalomelméleti emberek és közönségbeliek is. Pedig a hang, az élőszó „irodalma“ már birtokába vette a civilizált emberiséget; írott könyvek olvasását statisztikázzuk, írott könyvek bírálatával foglalkozunk és közben fölénk nőtt mérhetetlen arányaival és erejével a hangos könyv. A nemzet nagy tömegeit ma nem az írott könyv, nem a betű, hanem a hangos könyv, a hang vezeti. A hang = muzsika. A szóba foglalt hang muzsikája a vers. A leírt vers muzsikája csak hangjegyfeljegyzés; a vers valójában nem a szem, hanem a fül műfaja; a szavalás játssza el, mint a hangjegyekbe rögzített dalt az éneklés. Minden tényezőnk megvan tehát a rádióban a verskultúra újjászületésére.

Az irodalmi műveltség eséséről sok szó esik napjainkban. Az egyetemes szellemiségben ez a tünet azonban csak eltolódás a mérhetetlenül növekedő zenei műveltség javára. Nyugodt lélekkel állíthatjuk, hogy a szellemet nem szorította háttérbe semmiféle sportrajongás: korunk embere rövidesen sokkal inkább a muzsika, semmint a sportstadion embere lesz. A műsorszóró rádió mindössze egy évtizedes múltra tekinthet vissza, de ez egyetlen évtized alatt jobban zeneiesítette a művelt emberiséget, mint minden korábbi idő együttvéve. Mi ez, ha nem a szellem hódítása? A sportvilágbajnokság még a szabványos háromnapos csodát sem jelenti, jellemzője a világbajnok lelkesen felállított gipszszobra, melyet két hónap alatt felismerhetetlenre változtat az idő. A labdarúgó cirkusz győző lábartistáinak látszólag tengernyi

ember ujjong, de ki gondol arra, hogy a sportrajongás korának kezdete óta mennyivel több ember tanulta meg Beethoven, Verdi vagy akár Kodály nevét?! A zene, a dal mögött pedig majd mindig ott van a költő. Dal igen ritkán születik vers nélkül.

A szellem ma elsősorban a zenével hódít, de viszi a muzsikával győzelmes útján a költőt is. Ezt érzik a rádióhallgatók és ezért kell nekik a vers.

PEDIG AZ A MÓDSZER, mellyel a magyar rádióban a verset a hallgatókhoz juttatjuk, még nem alakult ki a legmegfelelőbbben. Rendszerint két költő olvassa fel egy-egy versműsor keretében a verseit. E költők legtöbbször nem rádióhallgatók; úgy adják elő verseiket, mintha sejtelmük sem volna a szavalásról; a beszéd művészetének éppen az ellenkezőjét csinálják. Egyhangú, kínosan vontatott felolvasásuk egyenesen árt a versnek. Ha olyan jól szavaló költő jut a mikrofon elé, mint például Mécs László, valósággal felüdül az ember. Sokan szabad versekkel erőlködnek, hogy a szó muzsikáját még jobban kiejtsék előadásukból. Így alakult ki az a meggyőződés, hogy a költő mint előadó csak a legritkább esetben élvezhető, költőt saját személyében a mikrofon elé bocsátani csak egy esetben indokolt: ha a közönség a költő testi hangjára kíváncsi! Elvezhetőbbek az előadóművészek által tartott költői előadások; a rímes, azaz muzsikáló vers ezeknél jobban szóhoz jut és az elhalt költők műveit is hallhatjuk tőlük. A rádióközönség lelkesedése ezeknek szól inkább. Mindkét esetben azonban tömegével kapjuk a verseket, ami nem jelent egyebet annál, hogy egyik vers agyonüti a másikat az egymásrahalmazásban.

A külföldi rádiók legtöbbször már felismerték ezeket a hibákat; megtették az üdvös változtatásokat, melyek nyomán a költők valóságos újjászületése következett be a mikrofon előtt.

Először is: nem adnak hosszú időt a verses műsornak. A nálunk dívó félóráról szó sem lehet. Csak egy-egy verset szavalnak el a legválogatottabbak közül, de azt azután igazán költő teremti és valóban művész szavalja. Különösen a franciák nagyok ebben a finom és a vers természetéhez illő adagolásban; náluk a nemzeti irodalom legtündöklétebb versei lemezeken is megvannak. Ez a lemezfelvétel rendkívül megkönnyíti a műsorszerkesztés versbeillesztési gondjait, vele a vers hangkirakatba kerül, igazi örömmé válik. Mi magyarok irodalmi tekintetben — mint azt oly szívesen és büszkén hangoztatjuk — a lírában értük el a világméretet, de hol az a Petőfi-vers például, melyet nagy művész előadásában lemezre vettünk?! A verslemezekkel egyszeriben megoldódnék az 1—2 perces versműsorszámok gazdasági kérdése is, a kifizetett tiszteletdíj gazdasági ellenértéke fejében nem kellene többé garmadával szavaltatni a verseket. Az ilyen verslemez művészi változatosságban keverhető dal- és zenekari meg hangszerszólós-művészlemezekkel; vagy beilleszthető olyan „Rádió-kincsesládikó“-ba, melyet a kölni rádióállomás állít össze a németiség csodálatos irodalmi és zenei költészetéből. Bécs a legjobb műsoridőben, 20 órakor ad egyetlen verset; ebben az egyben azonban él a költészet minden lelketindító ereje. A klasszikussá emelkedett költői

alkotások szinte újratelemtődnek a mikrofon hangszórásában, eljutva azokhoz a legegyszerűbb emberekhez is, akiket a költő írott betűvel nem tudott elérni soha. Sokat beszélünk és írunk legnagyobb költőink népnek való, igen olcsó kiadásairól; a rádióelőadásnál olcsóbbat és jobbat sohasem találhatunk s nem kell vesződnünk a terjesztés gondjával sem. A verskultúrának ez az igazi útja, az emberek visszahódításának ez a mindenkihez eljutó módja. Érezzük meg, hogy ismét az élő szó kezd uralkodni a lelkeken, mint az igricek és lantosdiákok korában. Az újságok korszaka elszomorítón pongyolává és lapossá tette az élő beszédet; gondolkozó és kiművelt emberfő alig tudja meghallgatni azokat a tört mondatokból álló, közhelyekből összetákolt „beszédeket“, melyektől úgy harsog a magyar közélet. A magyar szókincs sorvad, beszédünk ízetlenné válik és idegenesedik, sokszor vezető helyekre állított emberekben sincs igazi érzék a tiszta magyar nyelv szépsége és nemzetörző fontossága iránt. A filmekből nem lehet magyarságot tanulni, a színpadok zsargont kedvelő nyelvéből szintén nem. Marad a rádió, melyben még szólhat hozzánk üzleti érdektől csorbítatlanul az élő beszéd muzsikusa, a költő. Sűrű és méltó helyet kell neki adni benne. Ékszeresládikóban, nem zsáktételekben. Muzsikával keverve, hogy rászokjanak a hallgatók mindannyian. Vonzó és megragadó hangképek között, jelenetekbe szöve. A rádió új művészi intézmény, tartsuk a maga területén, adjuk meg neki a saját kifejezési formáit. Az üzletes színháztól és kabarétól óvjuk nagyon, mert máris kezdi megfertőzni. A közönség körül lakájkodó sajtó minden eseményt házhoz hordó szerepét, az örökös riportozást se szánjuk neki. Csak annyiszor szólaltassa meg röviden, csupa művészettel a nemzet és a nagyvilág java költőit, ahányszor hosszsan a sportot. A zeneköltő után az író, a poéta is beköltözik akkor a mikrofonon át a lelkekbe megint.

KILIÁN ZOLTÁN